

Informatienota

Datum vergadering	: 30 januari 2024
Registratienummer	: GZDGWB1229893/1242418
Portefeuillehouder	: Burgemeester
Bijlagen	: Bijlage 1 Weergave verloop organisatie TK2023
Onderwerp	: Telling stemmen verkiezingen 22 november 2023

Onderwerp

Telling stemmen verkiezingen 22 november 2023

Kennisnemen van

Het verloop van de voorbereiding van de afgelopen verkiezingen voor de Tweede Kamer, specifiek het tellen van de stemmen.

Inleiding

Voor de verkiezing voor de Tweede Kamer van 22 november 2023 is in de laatste fase van de voorbereiding het proces van tellen van stemmen ingrijpend gewijzigd. Via deze raadsinformatienota geven wij u een weergave van gebeurtenissen die hebben geleid tot deze wijziging en de gevolgen daarvan.

Kernboodschap

West Betuwe heeft het welzijn van vrijwilligers en ambtenaren centraal gesteld bij het voorbereiden van de verkiezingen. Dit heeft geleid tot de wens het proces te veranderen. Het doel hiervan was het opdoen van praktijkervaring, om daarmee het Ministerie van Binnenlandse Zaken te bewegen tot het doorvoeren van veranderingen. Vier werkdagen voor de dag van de verkiezing heeft het projectteam besloten de organisatie aan te passen. Een weergave van gebeurtenissen staat uiteengezet in bijlage één.

Consequenties

De organisatie van de verkiezing is vier werkdagen voor de verkiezing aangepast. Op donderdag 23 november 2023 zijn acht stembureaus opnieuw geteld. Er was meer aandacht van pers dan gebruikelijk.

Financiën

Niet van toepassing.

Communicatie

Op 16 november 2023 heeft de gemeente West Betuwe een persbericht uitgestuurd. De inhoud van dit persbericht is te lezen in bijlage twee. Deze raadsinformatienota wordt na de raadsvergadering gedeeld met de voorzitters van de stembureaus.

30 januari 2024

Kenmerk GZDGWB1229893/1242418

Pagina 2 van 7

Vervolg

Niet van toepassing.

Bijlagen

1 – Weergave verloop organisatie TK2023

Suggestie ter afhandeling

Voor kennisgeving aannemen.

Burgemeester en wethouders van de gemeente West Betuwe,
de gemeentesecretaris, Philip Bosman
de burgemeester, Servaas Stoop

Bijlage 1- Weergave verloop organisatie TK2023

Onderwerp

Telling stemmen Tweede Kamerverkiezing 22 november 2023

Inleiding

Op 22 november 2023 is de verkiezing voor de Tweede Kamer geweest. In de laatste fase van de voorbereiding is het proces van tellen van stemmen ingrijpend gewijzigd. Via deze raadsinformatienota geven wij u een overzicht van de oorzaak van deze verandering en de gevolgen daarvan.

Wat werd anders

Van 'niet tellen van de stembiljetten 's avonds op stembureaus' naar 'alles tellen op de verkiezingsavond'. Dat is een grote verandering in de organisatie van de verkiezing geweest op het laatste moment.

Hieronder start een overzicht van de organisatie voor de verkiezing voor de Tweede Kamer van 22 november 2023 in een tijdslijn.

Tijdens de voorbereiding

In juli 2023 is het kabinet Rutte IV gevallen. Daarom vond er een niet geplande verkiezing voor de Tweede Kamer plaats. De Kiesraad heeft de verkiezingsdag vastgesteld op woensdag 22 november. Begin september heeft Team publiek de voorbereiding op gemeentelijk niveau gestart. Door de vakantieperiode en personele tekorten kon men niet eerder starten.

De burgemeester als bestuursorgaan is verantwoordelijk voor de organisatie van de verkiezingen. Eerst is er een projectteam (medewerkers uit de teams publiek, communicatie en buitendienst) ingesteld. Het team is gestart met een terugblik op de verkiezingen in maart 2023 (Provinciale Staten en waterschappen). Dit is gedaan om te bepalen welke verbeterpunten meegenomen moesten worden.

Uit de terugblik werd onder andere duidelijk dat het reguliere proces van verkiezingen het welzijn van de vrijwilligers en ambtenaren onder spanning zet.

De volgende punten zijn naar voren gekomen:

1. Vermoeidheid bij leden van stembureaus door de lange dag;
2. De grootte van de stembiljetten, waardoor het meer tijd kost om ze uit te vouwen;
3. Administratieve organisatie bij het opmaken van het proces-verbaal over het vaststellen van de uitslag;
4. Er kwam aanvullende regelgeving van de Kiesraad, hiermee moest op het allerlaatste moment rekening gehouden worden;
5. Een tussentijdse/voorlopige uitslag, op partijniveau wordt belangrijk gevonden.

Samenvattend stellen wij vast dat er te veel gevraagd wordt van alle medewerkers die meewerken aan het verkiezingsproces. Werkdagen van 10 tot 24 uur per dag zijn geen uitzondering. Dit is van invloed op het welzijn van betrokkenen. Ook is het van invloed op de zorgvuldigheid die nodig is om de juiste uitslag van de stemmingen vast te stellen!

Tijdens overleggen in de voorbereiding zijn de volgende varianten besproken:

1. Gehele stemopneming op de verkiezingsavond/-nacht, de zogenoemde decentrale telling (DSO, zie hieronder).
2. Na 21.00 uur stemopneming op lijstniveau. De volgende dag centrale stemopneming op kandidaatniveau (CSO, zie hieronder).

3. Na de laatst uitgebrachte stem en na sluiting van de stembureaus na 21.00 uur de stemopneming schorsen. De volgende dag wordt de gehele stemopneming uitgevoerd.

Uitleg van de varianten

1. Decentrale stemopneming (hierna: DSO)

Na sluiting van de stembureaus om 21.00 uur tellen de vrijwilligers hoeveel kiesgerechtigden hebben gestemd. Dat doen zij door het aantal geldige stempassen, kiezerspassen en volmachtsbewijzen te tellen. Daarna worden alle stemmen op lijst- en kandidaatniveau in het stemlokaal geteld. De resultaten worden in het proces-verbaal geschreven; alle bescheiden worden volgens de regels naar het gemeentehuis gebracht.

Nadeel hiervan dat totale vermoeidheid de mensen parten gaat spelen. Het is ook de vraag of voldoende vrijwilligers zich melden om de verkiezingen te kunnen organiseren. Steeds meer vrijwilligers geven aan niet meer tot diep in de nacht te willen tellen.

Voordeel is dat er géén centrale stemopneming georganiseerd hoeft te worden.

2. Centrale stemopneming (hierna: CSO)

Deze variant heeft de voorkeur van de Kiesraad en het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Na sluiting van de stembureaus om 21.00 uur, tellen de vrijwilligers hoeveel kiesgerechtigden hebben gestemd. Dat doen zij door het aantal geldige stempassen, kiezerspassen en volmachtsbewijzen te tellen. Daarna worden alle stemmen op lijstniveau (per partij) in het stemlokaal geteld. Het proces-verbaal wordt opgemaakt en de stembescheiden worden beveiligd naar de locatie van de centrale stemopneming gebracht. De processen-verbaal moeten door de voorzitters naar het gemeentehuis gebracht worden. De dag na de verkiezing worden alle stemmen geteld, zowel op lijst- als kandidaatniveau. Dit ter controle van de telling de vorige avond.

Nadeel hier is dat het nog steeds een lange dag is voor medewerkers en vrijwilligers. Het is op voorhand niet in te schatten hoe laat het gaat worden. Alles wat op de avond gedaan is, wordt de volgende dag nog een keer gedaan.

Voordeel is dat een voorlopige uitslag aan de ANP-verkiezingsdienst kan worden doorgegeven. Dit is alleen wel een schatting en kan scheve verwachtingen scheppen. De voorkeur van beleidsmakers en politici gaat hier naar uit.

3. West Betuws tellen, in formele zin decentrale stemopneming.

Na sluiting van de stembureaus om 21.00 uur, tellen de vrijwilligers hoeveel kiesgerechtigden hebben gestemd. Dat doen zij door het aantal geldige stempassen, kiezerspassen en volmachtsbewijzen te tellen. De resultaten worden in het proces-verbaal geschreven. De telling wordt daarna gestopt en op het stembureau wordt dus niet op lijst- en/of kandidaatniveau geteld.

Het proces-verbaal wordt volgens de regels naar het gemeentehuis gebracht. De volgende dag gaat de telling verder. Het gemeentelijk stembureau telt op een centrale locatie (De Randhorst) alle stemmen op lijst- en kandidaatsniveau.

Nadeel is dat we met een aanpassing in de organisatie mogelijkheid van schorsen oprekken. Deze optie staat in de Kieswet als mogelijkheid. Bij schorsing moet hetzelfde stembureau, na het ongedaan maken van de schorsing, doorgaan met de zitting. Een oplossing kan zijn om meer stembureauleden te aan te wijzen. Dan kunnen leden die de dag na de verkiezing niet kunnen deelnemen, vervangen worden.

Een ander gevolg is dat geen voorlopige uitslag aan de ANP-verkiezingsdienst kan worden doorgegeven op de dag van de verkiezing. Maar dit is géén wettelijke verplichting. Daarnaast komt de gemeente niet in (landelijke) overzichten van de uitslag. Dit kan tot vragen leiden.

Voordeel is dat niemand overbelast wordt. De volgende dag wordt de hele stemopneming door 'frisse' mensen verzorgd, na een volledige instructie. Ook zijn er mensen aanwezig die kunnen helpen en vragen kunnen beantwoorden. Dit geeft naar verwachting een kwalitatief betere stemopneming. En dus minder kans op een hertelling bij onverklaarbare verschillen.

Stemtel

Stemtel wordt gebruikt naast de gewone papieren turflijst. Dit is een speciaal ontwikkeld Excel-bestand, waarmee het telproces sneller kan worden doorlopen. Dit model is eerder ook gebruikt en uitermate efficiënt gebleken. Er zijn minimaal 15 gemeenten in Gelderland, die Stemtel actief gebruiken.

Gekozen variant

Na beoordeling van alle voor- en nadelen is in onze gemeente voor variant 3 gekozen. Dus de (wettelijke) mogelijkheid van een schorsing gebruiken om verstoringen in het telproces zoveel mogelijk te voorkomen.

De belangrijkste reden is de duurzame inzetbaarheid van vrijwilligers en medewerkers.

Het gevolg van deze keuze is dat er geen aanmelding bij de Kiesraad voor een CSO is gedaan; deze aanmelding moest voor 9 oktober 2023 gedaan zijn. In formele zin is dus sprake van een DSO.

De week voor de verkiezing

Op maandagavond 13 november was er een informatie- en instructiebijeenkomst voor de voorzitters van de stembureaus. Toen is de keuze voor variant 3 uitgelegd. De keuze is door de overgrote meerderheid als een opluchting ervaren. Zeker door de ervaringen van de verkiezingen in maart 2023. Tijdens de bijeenkomst werden vragen gesteld en opmerkingen gemaakt. Er is uitgelegd dat er niet landelijk van de gekozen variant gebruik wordt gemaakt. Gemeenten maken binnen de wet- en regelgeving hun eigen afwegingen. Daarnaast is benadrukt dat alle handelingen rondom overdracht, vervoer, bewaking en de gang van zaken in het gemeentelijk stembureau goed zijn geborgd.

Op donderdag 16 november 2023 kwam er een e-mail binnen met vragen over de gekozen variant. In dit bericht werd aangegeven dat er contact is geweest met de Kiesraad. Ook werd gevraagd of de beantwoording van de gestelde vragen gedeeld kon worden met de Kiesraad. Deze e-mail is meteen beantwoord. De zender kreeg de uitnodiging in gesprek te gaan om een uitgebreide uitleg te geven over de gemaakte keuze en hoe deze keuze tot stand is gekomen.

Op donderdag 16 november 2023 blijkt dat het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de Kiesraad en de NOS inmiddels op de hoogte zijn van ons voornemen om niet te tellen op de verkiezingsavond.

Uit contacten met het ministerie komt naar voren dat men zorgen heeft over het telproces. Vanuit de gemeente wordt een uitleg gegeven, inclusief de interpretatie van de mogelijkheid in de Kieswet om de zitting van het stembureau te schorsen. Ons team krijgt te horen dat de Kieswet anders moet worden uitgelegd. De sleutel zit in het "vooraf" beslissen om te gaan schorsen. Tegelijkertijd heeft het ministerie aangegeven dat er bij verstoring van het telproces alsnog kan worden geschorst.

In overleg met het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Kiesraad is de conclusie getrokken dat we stemmen tellen volgens variant 1: DSO - decentrale stemopneming.

Aandacht van de pers

De persoon die kritische vragen heeft gesteld, heeft - naar alle waarschijnlijkheid - ook contact opgenomen met de NOS. Na publicatie door de NOS is het nieuws opgepakt door meerdere redacties van verschillende media; verschillende kranten, radio en TV. Op 16 en 17 november zijn er diverse media-contacten geweest. De publiciteit leidde er ook toe dat er op de dag van de verkiezing en de dag erna belangstelling van de media was voor het telproces.

Alsnog tellers organiseren voor de verkiezingsavond

Door de wijziging van het telproces is er, op donderdagavond, meteen een e-mail gestuurd naar alle, bij ons aangemelde vrijwilligers. Hierin stond informatie over het feit dat wij alsnog hebben besloten dat er op de verkiezingsavond moet worden geteld. In deze e-mail stond een korte uitleg waarom deze wijziging heeft plaatsgevonden. Ook was de vraag of mensen hierbij wilden helpen. De dagen daarna is Team verkiezingen druk geweest met de verwerking van de 205 aanmeldingen van vrijwilligers die wilden helpen tellen. Daarnaast is een instructie voor het telproces toegevoegd aan de mappen met uitleg die gebruikt worden op de stembureaus.

Uitslagen ontvangen van de stembureaus

Alle vrijwilligers en ambtenaren hebben zich ingezet om zo spoedig mogelijk een uitslag in te leveren. Enkele stembureaus hebben de uitslag later ingeleverd dan verwacht. Eén stembureau moest de zitting te schorsen. Deze problemen zijn op donderdag tijdens de zitting van het gemeentelijk stembureau (hierna: GSB) alsnog opgelost.

Op donderdagochtend 23 november 2023 is de zitting van het GSB geopend. Alle ingeleverde stukken van de stembureaus zijn gecontroleerd. Bij deze controle kwam naar voren dat een groot aantal stembureaus de (gewijzigde) instructies goed heeft opgevolgd. En dat op een aantal stembureaus de instructie niet (correct) uitgevoerd is. De voorgeschreven telwijze geeft een tijdswinst en een minder grote kans op telfouten. De "eigen" telmethode die gebruikt werd, is niet fout, maar kost meer tijd en geeft meer kansen op fouten in de tellingen. Het GSB heeft opdracht gegeven om acht stembureaus te gaan onderzoeken en indien nodig te hertellen. De tellingen waren rond 15.00 uur klaar. De werkzaamheden van het GSB hebben van 09.00 uur tot 18.00 uur plaatsgevonden.

Alle controles en verbeteringen zijn gedaan en ook administratief verwerkt. Alle processen-verbaal zijn op vrijdag 24 november 2023 overgedragen aan het hoofdstembureau in de gemeente Nijmegen. Hier heeft de tweede controle op alle processen-verbaal en de uitslag plaatsgevonden. Na definitieve goedkeuring is alles officieel overgedragen aan het hoofdstembureau.

De gemeente Nijmegen heeft vervolgens alle stembescheiden overgedragen aan de Kiesraad in 's-Gravenhage.

De Kiesraad controleert alles voor de derde keer. Na controle en/of na melding van kiezers kan een gemeente opdracht krijgen tot een aanvullend onderzoek, een gedeeltelijke of volledige hertelling van één of meerdere stembureaus. Deze opdracht was mogelijk tot uiterlijk woensdag 29 november 2023 om 12.00 uur. Onze gemeente heeft geen verzoek tot onderzoek of hertelling ontvangen. De uitslag die door West Betuwe aangeleverd is, is hiermee definitief geworden.

De Kiesraad heeft de uitslag overgedragen aan de zittende Tweede Kamer. Ook deze kon nog opdracht geven tot onderzoek of hertelling. De projectleider verkiezingen heeft bericht ontvangen dat dit voor West Betuwe niet het geval was. Dit was op vrijdag 1 december om 22.16 uur.

Rol ambtenaren op het stembureau

Door de oorspronkelijk gekozen aanpak is er extra aandacht geweest om medewerkers van de gemeente in te zetten op de stembureaus om het proces te bewaken. Het projectteam voorzag dat er vragen gesteld konden worden door buitenstaanders. Het was belangrijk om die vragen eenduidig te beantwoorden. Daarom is aan onze ambtenaren gevraagd de beantwoording op zich te nemen. Omdat er werd besloten toch te gaan tellen op de verkiezingsavond, was deze aanpak niet meer nodig. Ook hebben we gevraagd om toezicht te houden op de procedure op het stembureau. Als deze anders werd uitgevoerd, was het verzoek in te grijpen. Op de plaatsen waar is ingegrepen, is de telling alsnog voorspoedig verlopen.

Late publicatie voorlopige uitslag

De uiteindelijk toegepaste telmethode geeft geen voorlopige uitslag op lijstniveau. Wel is er alles aan gedaan zo snel mogelijk een kwalitatieve totaaluitslag te krijgen. Als verwachting is altijd aangegeven dat op donderdag rond het middaguur de uitslag bekend kan worden gemaakt. Deze verwachting is nagekomen.

Evaluatie

Na afloop van de administratieve handelingen, is er op donderdag 30 november meteen gestart met de interne evaluatie. De belangrijkste conclusie is, dat door de wijziging van koers, de telinstructie niet duidelijk genoeg gecommuniceerd is geweest. Door de wijziging op het "laatste moment" was het niet meer te organiseren deze in persoon te delen.

De inzet van ambtenaren om het telproces te begeleiden is in een aantal gevallen heel nuttig geweest. De vaardigheden van de voorzitter van een stembureau vereisen aandacht. Zo is gebleken dat niet iedereen beschikt over voldoende sturingskracht. Daarnaast is het van belang dat voldoende leden of tellers beschikken over digitale vaardigheden.

Ook hebben we verbeterpunten geïdentificeerd op het gebied van algemene communicatie richting vrijwilligers en medewerkers. Er zijn al aanpassingen gedaan in de opzet van de berichten naar vrijwilligers. De informatie voor de volgende verkiezing gaat duidelijker vindbaar op de website vermeld worden.

Er is een enquête gestuurd naar alle voorzitters van de stembureaus. Hierin werd gevraagd om de vijf verschillende fases in het proces te beoordelen op een schaal van 1 t/m 5; onvoldoende (1) – matig (2) – voldoende (3) – goed (4) – uitstekend (5). Daarnaast was er ruimte voor opmerkingen.

Uit 52 reacties van voorzitters is de volgende gemiddelde score af te leiden:

Vraag	Gemiddelde score
Hoe heeft u de voorbereidende organisatie van de TK2023 door de gemeente ervaren? (Werving stembureauleden, materialen klaarzetten, opbouw stembureau etc.)	3,94
Hoe heeft u de informatievoorziening van de TK2023 door de gemeente ervaren? (E-mails, telefonisch contact, informatiebijeenkomst.)	3,54
Hoe heeft u de begeleiding van de TK2023 door de gemeente ervaren? (Reageren en handelen bij vragen en incidenten.)	4,02
Hoe is in uw beleving de gang van zaken tijdens het stemmen op uw stembureau verlopen?	4,60
Hoe is in uw beleving de gang van zaken bij het tellen van de uitgebrachte stemmen op uw stembureau verlopen?	3,63

Uit de opmerkingen zijn de belangrijkste hoofdlijnen:

- Het gebruik van Stemtel is over het algemeen als zeer positief en nauwkeurig ervaren. (Door de voorzitters die de instructie actief hebben gebruikt.)
- Er was behoefte aan meer instructie vooraf over de telprocedure.
- De voorlichtingsbijeenkomst werd achteraf als minder zinvol ervaren. Het telproces werd tijdens deze bijeenkomst niet besproken, omdat dit in het oorspronkelijke plan op donderdag zou plaatsvinden (inclusief instructies).
- De sfeer op de stembureaus is als zeer prettig ervaren. De verzorging op de stembureaus over het algemeen goed.

Vooruitkijken naar 2024

Na een eerste terugblik op de verkiezing van 22 november 2023 is duidelijk dat de wijziging op het laatste moment niet bevorderlijk is geweest voor de kwaliteit van de aangeleverde uitslag per stembureau. Dit nemen we mee richting 2024.

We weten nog niet welke invloed West Betuwe gaat hebben op het verkiezingsproces. We weten wel dat het belangrijk is om tijdig instructie te verzorgen over de telmethode en de verwerking van de uitslag in het proces verbaal. Gezien de huidige wet- en regelgeving ziet het er naar uit dat de CSO de meest efficiënte methode zal zijn.

De inzet van ambtenaren om het telproces te begeleiden zal voortgezet worden.

We gaan extra aandacht besteden aan de (digitale) vaardigheden bij de werving en selectie van de voorzitters, de leden en de tellers van de stembureaus.